

Gică GICĂ

SOCIETĂȚI ȘI ASOCIAȚII CULTURALE AROMÂNE DIN SECOLUL XIX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

“De sub lespezi de morminți,
Strigă-ai noștri buni părinți”

COSTA BELIMACE

Aromânii sunt locuitori de origine romanică din sudul Dunării. În multe documente ei apar sub denumirea de macedo-români. În lucrarea “Hronicul vechimii romano-moldovlahilor”, Dimitrie Cantemir îi menționează de mai multe ori pe aromâni. Unii dintre ei au avut un rol important în pregătirea și desfășurarea evenimentelor din anii 1848 - 1849, așa cum au fost D. Bolintineanu și Andrei Șaguna.

Situația aromânilor i-a preocupat atât pe istoricii români, cât și pe cei străini. Dintre cele mai importante lucrări, menționăm pe cele ale lui Abeleanu Dem - “Neamul aromânesc din Macedonia”; Theodor Capidan - “Aromânii, grai, folclor, etnografie” și “Macedoromânii, etnografie, istorie,

limbă”, Max Demeter Peyfuss - “Chestiunea aromânească”.

O prezentare amplă a culturii și spiritualității aromânilor a făcut-o Adina Berciu-Drăghicescu, în lucrarea “Românii din Balcani”, apărută în anul 1996.

Astăzi, mulți aromâni se găsesc în Dobrogea, dar și în alte zone din țară. În Dobrogea, comunități compacte se găsesc în localitățile: Lăstuni, Stejaru, Vasile Alecsandri, Ceamurlia de Sus, Baia, Beidaud, Cobadin, Ovidiu, Mihail Kogălniceanu. Mulți aromâni au plecat din Dobrogea și s-au stabilit în București, Brăila, Bacău, Galați, Slobozia, Călărași, Urziceni, Timișoara etc.

Studiul de față se dorește o evocare a situației culturale a aromânilor din Peninsula Balcanică la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Oameni harnici, păstori și comercianți, ei și-au păstrat unitatea de neam și de limbă, având o permanentă legătură cu patria-mamă. În lupta pentru emanciparea națională, aromânii s-au folosit de societățile și asociațiile culturale, multe fiind sprijinite de statul român.

Un rol important în viața culturală a aromânilor l-a avut orașul Moscopole, oraș care a înflorit în sudul Albaniei de astăzi, în secolele XVII -

răspândirea aromânilor, câți au acăpat cu viață, în toată Peninsula Balcanică. Formarea statului național român în anul 1859 a impulsionat mișcarea culturală a

SOCIETATEA DE CULTURĂ
 „MACEDO-ROMÂNĂ”

RECUNOSCUTĂ CA PERSOANĂ JURIDICĂ
 prin legea votată de CORPUSILE LEGIUITOARE și promulg. prin înaltul Decret Românesc
 Nr. 1298 de la 15 Aprilie 1890

publicat în „Monitorul Oficial” Nr. 93 de la 20 Aprilie 1890 și înscrisă în r.
 Nr. 53933, Dos. 7211553 Trib. Ilfov, S. I. C.

SEDIUL PROPRIU DIN CALEA RAHOVEI

Nr. 3086

CERTIFICAT

Se atestă că *D. Be Bende al. Engela*
 de profesie *funcționar* în Com. *Chisina*
Macedonia, domiciliat azi în Com. *Felcea*
Jud. Felcea este de origine
 etnică română, de religie creștină ortodoxă și membru al
 societății noastre.

Drept care, în urma cererii d-sule înreg. la Nr. 687
 i s'a eliberat prezentul certificat, spre a-i servi la trebuință.

PRESEDINTE,
[Signature]

Secretar general,

A. Lege

București, 14 X 1930

XVIII. Înființată ca o așezare de păstori aromâni, Moscopole a ajuns la începutul secolului XVIII la 60 000 de locuitori¹. În acest oraș a funcționat o Academie de Științe, condusă într-o anumită perioadă de cărturarul aromân Theodor Cavalioti². Distrugerea Moscopolei de către turci în perioada 1769 - 1788³ a însemnat

aromânilor.

În anul 1860 s-a înființat la București Comitetul Macedo - Român⁴, cu rolul de a sprijini școlile românești din Peninsula Balcanică. Din acest comitet au făcut parte Dimitrie Bolintineanu, V. A. Urechia, Dimitrie Cozacovici, Gheorghe Goga și alții⁵.

În anul 1863, Comitetul Macedo-Român s-a ocupat de aducerea în România a unor tineri aromâni, pentru a studia la Școala Macedo-Română din București⁶.

La 23 septembrie 1879 a luat ființă la București Societatea de Cultură Macedo-Română. Ea a fost recunoscută ca persoană juridică prin legea votată de Corpurile Legiuitoare și promulgată prin Înalțul Decret Domnesc nr. 1298 din 15

societății a fost redactat încă din anul 1878 de către Apostol Mărgărit, care a îndeplinit și funcția de inspector general al școlilor românești din Imperiul Otoman. Din primele trei articole reiese că scopul societății era⁹:

- Răspândirea prin școli, începând de la cele primare, a culturii românești între locuitorii români de peste Dunăre și peste Balcani;
- a stăruii pentru buna funcționare a bisericilor românești din dreapta Dunării

“Nunta aromână” – program artistic prezentat la sfârșitul anului școlar 1927 – 1928 de elevii școlii din localitatea Philipopol

aprilie și publicat în Monitorul Oficial nr. 93 din 20 aprilie 1880⁷. Societatea era o continuatoare a activității. Comitetului Macedo-Român, înființat în anul 1860. Președinte a fost ales mitropolitul primat C. Miculescu, iar ca secretar, istoricul V. A. Urechia. La început, societatea avea 35 de membri, dintre care menționăm: Vasile Alecsandri, Ion și D. Ghica, Titu Maiorescu, I. Caragiani, Marienescu Atanasie Marian și alții⁸. Statutul

și de peste Balcani;

- A priveghea la bunul mers al școlilor românești existente în aceeași parte;
- Dotarea școlilor cu cărți, aparate, biblioteci;
- Editarea de cărți pentru românii din ambele părți ;
- Societatea de cultură Macedo-Română va putea primi legături și donațiuni, ce i se vor face de la binevoitorii românilor transdanubieni.

- Societatea va urmări ca toate donațiile făcute să se aducă întocmai la îndeplinire, după voința testatorilor și donatorilor.

În ședința din 23 septembrie 1879 au fost aprobate statutele și s-au discutat cinci probleme importante privind activitatea societății¹⁰:

- Recunoașterea societății ca persoană juridică.
- Înființarea unei episcopii aromânești.
- Înființarea unui internat pentru bursierii din Turcia.
- Obținerea de subvenții pentru publicațiile societății.
- Alegerea de noi membri.

În anul 1880 societatea a editat Albumul Macedo-Român, tipărit la stabilimentul pentru actele grafice Socecu, Sauder și Teclu. Albumul cuprindea contribuții de la 173 de colaboratori¹¹. Cel care a avut inițiativa tipăririi albumului a fost V. A. Urechia. A mai fost tipărit suplimentul muzical intitulat "Album macedo-român Muzica" care a apărut la Viena¹². Scopul declarat al Albumului era cultivarea frăției între popoarele din Balcani. Accentul se puna pe cultivarea tradiției, pe emanciparea culturală a românilor. Albumul se va bucura de un mare succes și va avea căutare atât

în țară cât și în Peninsula Balcanică. O scrisoare a lui Vasile Alecsandri către V.A.Urechia, din anul 1881, îi aduce la cunoștință că poetul francez Leon Berlioz considera albumul "un testament al alianței celor șapte literaturi latine" și se angaja să-i facă publicitate în toată Franța¹³.

Organul de presă al societății s-a numit "Fratil'a intru dreptate" și primul său număr a apărut la 22 martie 1880, la București¹⁴. Ziarul avea ca subtitlu "Gazeta aromânilor de peste Balcani", iar subtitlul era scris în aromâna "eae unî oară pre septămână"¹⁵.

Din anul 1905, societatea a editat o revistă săptămânală, numită "Revista Macedonia"¹⁶. Revista a apărut la București și era destinată românilor din sudul Dunării.

În anul 1906¹⁷ societatea a expediat la Constantinopol 500 de exemplare din primul Album Macedo-Român. Exemplarele erau o donație din partea unui aromân din Constanța și urmau să fie date elevilor aromâni premiați la sfârșitul anului școlar¹⁸.

Românii din Balcani care au studiat la București au înființat în anul 1887 Societatea "Lumina"¹⁹. Scopul societății era ajutorarea românilor din Imperiul otoman. Ca președinte a fost ales Gr. E. Grădina, care, împreună cu membrii fondatori, a editat o Carte de Alegere în dialectul român și din care o mie de exemplare au fost trimise școlilor românești din Macedonia²⁰.

Românii din Turcia au înființat la 19 august 1903 "Asociația Corpului Didactic și Bisericesc", care a funcționat până în 1910²¹. Scopul asociației reiese din capitolul II al statului de funcționare²².

- Luminarea românilor din Imperiul Otoman și dezvoltarea sentimentului lor național și religios
- Susținerea prin mijloace bănești a eforturilor românilor de a construi școli și biserici.
- Crearea unui fond special pentru ajutorarea membrilor corpului didactic și bisericesc în cazuri excepționale.
- Editarea unor ziare și reviste în limba română și dialect aromân.
- Înființarea unei tipografii, a unei librării și a unei biblioteci în localitatea Bitolia.

Asociația a ținut mai multe congrese. În ziua de 4 iulie 1906, la Monastir, a avut loc al III-lea Congres al Asociației Corpului Didactic și Bisericesc din Turcia²³. La congres au participat 71 de membri din Bitolia și împrejurimi²⁴. Ședința s-a deschis sub conducerea dr. Tascu Trifon²⁵. În perioada 3 - 10 septembrie 1909 a avut loc un alt congres al asociației, care l-a ales ca

președinte de onoare pe Nicolae Tacit²⁶, inspector general al școlilor din Turcia. Congresul a discutat noua organizare a școlilor primare românești, necesitatea alcătuirii unor noi programe școlare și a unui nou regulament școlar²⁷. Asociația se va adresa diverselor foruri din România pentru a fi ajutată. În anul 1909 ea se va adresa Academiei Române, solicitând pentru biblioteca asociației publicații editate de academie²⁸. În ianuarie 1909 va trimite un memoriu lui I. I. C. Brătianu, prin care solicita ajutorarea cu bani a asociației²⁹. În anul 1910 asociația și-a încetat activitatea.

La 11 ianuarie 1909 în localitatea Bitolia a fost inaugurat Clubul Românilor³⁰. Președinte al clubului a fost ales Xenofon Capsali. Clubul urmărea să facă “educație politico-națională” a românilor din vilaetul Monastir și pentru atingerea acestui scop propunea următoarele mijloace³¹:

- ◆ publicarea de broșuri românești
- ◆ înființarea de biblioteci în localitățile cu populație românească
- ◆ editarea unei reviste.

În anul 1910 clubul a fost desființat de autoritățile otomane.

Sub îndrumarea dascălilor români au luat ființă societăți și asociații literare ale elevilor. În anul 1899 elevii Liceului Român din Bitolia au înființat “Societatea Literară Bolintineanu³²”. Ședințele societății se țineau o dată pe lună și în cadrul lor se recitau poezii în dialectul aromân, erau prezentate creațiile elevilor, se prezentau mici piese de teatru (mai ales din creația lui V. Alecsandri) care erau jucate de elevii liceului. Societatea a avut legături cu mai multe licee din România.

Între anii 1900 – 1904 a funcționat “Societatea Croitorilor” din localitatea Crușova³³. Președintele societății a fost Teohari Sunda, iar ședințele se țineau în dialectul aromân³⁴.

În anul 1912, în Bitolia, în cadrul Școlii normale profesionale de fete a luat ființă asociația “Albina³⁵” alcătuită numai din elevele școlii. Președintă a fost aleasă Elena Pocletaru, directoarea școlii. Scopul societății era de a deschide un atelier de croitorie și lenjerie pentru pregătirea viitoarelor institutoare de lucru³⁶.

Elevii Școlii Comerciale din Salonic au înființat “Societatea Literară Bolintineanu”, care a funcționat după un regulament din anul 1901³⁷. În articolul III din regulamentul de funcționare, se prevedea că scopul societății era “de a consolida relațiile dintre elevi, făcându-i atenți la frumoasa lor misiune³⁸”. Pentru pregătirea elevilor se propunea înființarea unei biblioteci în cadrul școlii cu carte românească.

Activitatea multor societăți și asociații culturale ale aromânilor a fost întreruptă în urma războaielor balcanice din anii 1912 – 1913. După terminarea războaielor balcanice a avut loc la București Conferința de pace. În cadrul lucrărilor Guvernul român a cerut reprezentanților statelor balcanice să recunoască drepturile culturale ale aromânilor. După sfârșitul primului război mondial, multe asociații și societăți culturale aromâne din țările balcanice au fost interzise. În anii 1925 – 1927 mulți aromâni au venit în țară.

Situația grea aromânilor l-a făcut pe Tache Papahagi să afirme: “Acest al douăzecilea secol va fi secolul stingerii aromânilor, cunoscuți mai mult sub numele de macedo-români; treptat – treptat, va dispărea graiul acestei populații romanice³⁹. Secolul XX se apropie de sfârșit iar premoniția marelui cărturar nu s-a adevărat.

³⁶ ibidem p. 138

³⁷ ibidem p. 152

³⁸ ibidem p. 158

³⁹ Papahagi, Tache – *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua, augmentată, București, 1974, p. 5

¹ Th. Capidan. *Românii din Peninsula Balcanică*.

Câteva considerațiuni asupra trecutului lor, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj, 1923 p. 87

² ibidem, p. 91

³ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică*, București, 1913, p. 17

⁴ Berciu – Drăghicescu, Adina – *Românii din Balcani*, editura Globus, București, 1996, p. 39 - 40

⁵ ibidem, p. 40

⁶ ibidem p. 40

⁷ Arhivele Istorice Centrale Naționale, București, Fond D. A. D., 1879 – 1880, p. 213

⁸ Berciu – Drăghicescu, Adina – op. cit., p. 170

⁹ *Steaua Dobrogei*, 1879, 27 nov., Fond Biblioteca Academiei Române, cota 41689, p. 2

¹⁰ Berciu Drăghicescu, Adina – op. cit., p. 170

¹¹ ibidem p. 170

¹² Pariza, Maria – *V. A. Urechia în slujba aromânilor*, în revista *Dimândarea*, nr. 2, 1997, p. 7

¹³ ibidem p. 7

¹⁴ Berciu – Drăghicescu, Adina – op. cit., P. 177

¹⁵ ibidem p.177

¹⁶ ibidem p. 178

¹⁷ ibidem p. 187

¹⁸ ibidem p. 187

¹⁹ Dănilă, Petru - *Școlile românești din Balcani*, revista *Dimândarea*, nr. 3, 1995, p. 7

²⁰ ibidem p.3

²¹ ibidem p. 3

²² Berciu – Drăghicescu, Adina – op. cit., p. 171

²³ ibidem p. 171

²⁴ ibidem p. 171

²⁵ ibidem p. 171

²⁶ ibidem p. 174

²⁷ ibidem p. 174

²⁸ ibidem p. 175

²⁹ ibidem p. 152

³⁰ ibidem p. 152

³¹ ibidem p. 135

³² ibidem p. 175

³³ ibidem p. 176

³⁴ ibidem p. 176

³⁵ ibidem p. 158

